

Dili canından çox sevən, yorulmadan onun problemlərindən yazan filologiya ilə bağlı zəngin tədqiqatları, araşdırmaları ilə dilimizə sehirli dünyasını yaşadanlar... Dilimizin sehirli dünyasına baş vurmaq, xalqımızın söz sərvətinin incəliklərini duyaraq qələmə almaq hər kəsə nəşib olmur. Bunu duyanlar əbədi yaşarlıq qazanır. Sayalı xanımın yaradıcılığı da beləcə o səda, o harayla başlanır. Dilimizin sehirli dünyasını, xalqımızın söz sərvətinin incəliklərini aramağa, araşdırmağa çağırır bu səda onu. Axtarıqca dilimizin zənginliyi, mənə dərinliyi heyrətdə qoyur onu. Beləcə xalqımızın mənəvi varlığını, dərkənməz dəyərdə geniş olan Azərbaycan mənəviyyat ümmanının dərinliklərini, tarixinin zənginliyini araşdırmağa başlayır. Onun Azərbaycan dilinin aktual problemlərinə həsr olunmuş tədqiqatları öz orijinallığı, elmi səviyyəsi ilə seçilir, axtarışları bəhrəsini verir. Beləcə başladı ömür yolu Sayalı xanımın ...

Əsl ziyalıya xas olan yüksək intellekt səviyyəsi ilə seçilən görkəmli alim, filologiya elmləri doktoru, professor Sayalı Sadıqova 1960-cı ildə gözəl təbiəti, ürəkəcan mənəviyyəsi ilə seçilən qədim oğuz yurdu Göyçə mahalının Cil kəndində anadan olmuş və orta təhsilini də orada bitirmişdir. 1977-ci ildə APİ-nin (M.Tusi adına ADPU) filologiya fakültəsinə qəbul olmuş və ali təhsilini 1981-ci ildə fərqlənmə diplomu ilə başa vurmuşdur. Elmi axtarışlara olan böyük həvəs onu rahat buraxmırdı. İnstitutu bitirən ili - 1981-ci ildə AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda aspiranturaya sənədlərini verdi və qəbul olundu. Elmi fəaliyyətinə 1984-cü ildə AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda kiçik elmi işçi vəzifəsi ilə başladı. İnstitutun Gənc Alimlər Şurasının ən fəal üzvlərindən biri kimi elmi məruzələri ilə alimlərin diqqətini cəlb etmişdir. 1986-cı ildə 26 yaşında "Azərbaycan ədəbi dilində termin-söz birləşmələri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş və A.Baskakovun opponentlik rəyində dissertasiya yüksək qiymətləndirilmişdir. Sonrakı illərdə də dilçiliyin müxtəlif sahələrinə, xüsusilə, terminologiya, leksikologiya, dil tarixi, dil nəzəriyyəsi və dil əlaqələri ilə bağlı araşdırmalarını davam etdirmiş, sanballı məruzələrlə müxtəlif elmi konfranslarda çıxış etmişdir. Terminologiya və onun müxtəlif nəzəri problemlərinə həsr edilən məqalələri elmi jurnallarda və toplularda dərc olunmuşdur. S.A.Sadıqova bu sahədəki fəaliyyətini davam etdirmək məqsədi ilə 1994-1997-ci illərdə Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda doktoranturaya qəbul olmuşdur. 1997-ci ildə doktorluq işi 37 yaşında müzakirə olunaraq müdafiəyə buraxılmışdır. 1999-cu ildə apardığı səmərəli axtarışların nəticəsi olaraq "Azərbaycan dilində fizika-riyaziyyat terminologiyasının formalaşması və inkişafı" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etmişdir. Fizika-riyaziyyat terminlərinin inkişaf tarixi, yaranma mənbələri, üsulları, beynəlxalq terminlər, onların terminoloji lüğətlərdə verilməsi qaydaları tədqiq edilmişdir. Həmin sahə ilə bağlı "İzahlı fizika-riyaziyyat terminləri lüğəti" (Bakı, Elm, 1998) nəşr olunmuşdur.

2000-ci ildən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda Terminologiya şöbəsinin müdürüdür. 2001-ci ildən AMEA Rəyasət Heyəti yanında Terminologiya Komissiyasının sədr müavini və məsul katibidir. Bu illərdə Terminologiya Komissiyasının qərarı ilə 140-a qədər terminoloji lüğət nəşr olunmuşdur. 2002-ci ildən AMEA RH yanında Terminologiya Komissiyasının xətti ilə nəşr olunan "Terminologiya məsələləri" toplusunun redaktorudur.

40 ilə yaxındır ki, ana dilini qorunması, inkişaf etdirilməsi istiqamətində mühüm işlər aparır, dilçiliyin aktual problemlərinə dair 26 monoqrafiya və kitabın, 300-dən artıq məqalənin müəllifidir. Təcrübə və nəzəriyyəni professionalıqla birləşdirməyi, vəhdət halına gətirməyi bacaran S.Sadıqovanın yaradıcılığı məzmun və forma baxımından zəngin, çoxşaxəlidir. O, Azərbaycan dilinin terminologiyası, ədəbi dil və üslub, tarixi leksikologiyanın problemləri ilə bağlı tədqiqatlar aparır.

Azərbaycan dilində terminlərin spesifik xüsusiyyətlərini, onların mahiyyətini, sistemini, mənşəyini, inkişaf tarixini, yayılma regionunu, bir dildən başqa bir dilə transliterasiya problemlərinin öyrənilməsi terminologiyanın əsas problemlərindəndir. Müəllifin tədqiqatının əsas hissəsini terminologiyanın bu aktual problemlər təşkil edir. Onun həm namizədlik, həm də doktorluq dissertasiyası Azərbaycan dilində terminologiyanın formalaşması, inkişafı və termin yaradıcılığının istiqamətlərinə həsr olunmuşdur. 20 ildən çoxdur ki, terminologiyanın aktual problemlərinin həlli istiqamətində mühüm işlər aparır. Müəllifin qeyd etdiyi kimi, hər bir terminoloji vahid xalqımızın qədim mənəviyyatını əks etdirən canlı tarixi əsərdir. Terminlər onu yaradan və yaşadan xalqın tarixini qoruyub saxlayan dil və mədə-

niyyət faktlarıdır. Əsas tədqiqatları terminologiyanın aktual problemlərinə həsr olunmuşdur. Azərbaycan dilində termin yaradıcılığı prosesinin istiqamətləri ilk dəfə sistemli şəkildə onun yaradıcılığında araşdırılmışdır. S.Sadıqovanın çoxşaxəli yaradıcılığının mühüm bir hissəsini antroponimlər təşkil edir. Alimin yaradıcılığında onomastikanın tədqiqat obyektini kimi antroponimlərin leksik-semantik və qrammatik xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir. İnsan adları tarixi kateqoriyadır və cəmiyyətin inkişafında əvəzsiz rol oynayır. Tədqiqatlarında əsas diqqətini antroponimikanın nəzəriyyə və praktika məsələlərinin təhlilinə yönəlmişdir. Müəllif yazır ki, adlar qoyularkən nəzərə almaq lazımdır ki, oğlan adlarında igidlik, məharət, güclülük, hakimiyyət; qız adlarında gözəllik, incəlik, mənəvi təmizlik motivləri üstünlük təşkil etsin. Buna görə də "Azərbaycan dilində şəxs adlarının izahlı lüğəti"ndə adlar iki qrup altında verilmişdir: qadın adları; kişi adları; Bu qrupla-

GÖRKƏMLİ DİLÇİ ALİM

rın hər biri müəyyən prinsip və tələblərə müvafiq olaraq reallaşmış dildə işlənir. Lüğətdə Azərbaycan dilinin adlar sistemində işlənən 6 minə yaxın ad toplanmış və onların izahı verilmişdir. Bununla yanaşı ön sözdə adların yaranma prinsipləri müəyyənləşdirilərək yazılır ki, Azərbaycan dilində adlar sistemi daima inkişafdadır. Yeni adların verilməsi şəxs adları sistemini zənginləşdirir. Müasir dövrdə körpələrə verilən adlar seçilir, təhlil edilir. Adların qoyulması ictimai bir hadisə hesab edilir, çünki hər bir ad xalqın milli mənəvi dəyərini özündə əks etdirir. Uşağa ad seçmək sərbəstdir. Lakin sərbəstlik qayda-qanunlar əsasında həyata keçirilir. Ad seçmə xalqın müasir mədəni tələblərinə və Azərbaycan ədəbi dilinin yazı qaydalarına uyğun olmalıdır. Adların düzgün yazılışı məsələləri, bu qrup sözlərin özünəməxsus cəhətləri, mövcud ümumi orfoqrafik prinsiplərin burada tətbiqi təyin edilir. Belə ki, şəxs adlarının yazılışının ümumi orfoqrafiya qaydaları ilə bağlılığı, bununla bərabər şəxs adlarının sırf özünəməxsus yazılış qaydaları da müəyyənləşdirilir. Bu baxımdan lüğət hər bir vətəndaşa adlar seçməkdə, mənasını öyrənməkdə köməkçidir, onların ehtiyacını ödəməkdə faydalı nümunədir. Azərbaycan dilində şəxs adlarının izahlı lüğəti"(Bakı, Elm, 2016, 233 səh.) Respublikamızda fəaliyyət göstərən qeydiyyat idarələrində yeni doğulan körpələrə adların qoyulmasında əsas mənbədir. Əsərləri ilə tanışlıq sübut edir ki, dilimizin, mənəviyyatımızın dünəni, bu günü, ədəbi proses, yazıçı dili, milli dilimizin inkişaf tarixi, təşəkkülü onu düşündürən başlıca problemlərdəndir. Tədqiqatlarında dilçiliyin aktual problemlərinin araşdırılmasına üstünlük verən tədqiqatçı tariximizi saxtalaşdıran alimlərə cavab olaraq, faktlara əsaslanaraq dilimizin inkişaf yolları, istiqamətləri müəyyənləşdirilir. Dilimizin tarixi, milli dil, ədəbi dilin üslub və normaları, filologiyamızın dünəni və bu günü, ana dilinin saflığının qorunması onun başlıca tədqiqat obyektləridir. O, dilin aktual problemləri ilə bağlı daha ardıcıl məşğul olmuş, dövrü mətbuatda silsilə məqalələr nəşr etdirmişdir. Mətbuat dili, mütəfəkkirlərimizin elmi dili onun yaradıcılığında təhlil edilmişdir. Elmi axtarışlarını inadkarlıqla, əsl sənət yanğısı ilə davam etdirən Sayalı xanımın elmi uğurları ilə tanış olanda zəhmətkeşliyinə,

məhsuldar fəaliyyətinə, istedadına qibtə edilir. Alim təkcə Azərbaycanda deyil, vətənimizin hüdudlarından uzaqlarda da - Ufa, Daşkənd, Aşqabad, Tehran, İstanbul və b. şəhərlərdə keçirilmiş simpozium və elmi konfranslarda problem mahiyyətli maraqlı məruzələrlə çıxış etmişdir. Tədqiqatçı tarixi leksikologiya, leksikoqrafiya sahələri üzrə aktual problemlərin araşdırılmasında da həm problem rəhbəri kimi, həm də əsas tədqiqatçılardan biri kimi fəaliyyət göstərmişdir. Məhsuldar elmi fəaliyyəti ilə yanaşı, görkəmli alimin yüksək ixtisaslı kadrların yetişdirilməsində də mühüm xidmətləri olmuşdur. Onun rəhbərliyi altında 16-dan artıq namizədlik və doktorluq dissertasiyası müdafiə olunmuşdur. O, uzun müddət Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun İxtisaslaşdırılmış Müdafiə Şurasının üzvü kimi fəaliyyət göstərmiş, onlarla dissertasiya işinə rəyçi və rəsmi opponent təyin olunmuş, gənc dilçilərə bilik və təcrübəsini müdrikliklə öyrətmiş, onlara bu elmin sirlərinə bələd olmaqda əlindən gələni əsirgəməmişdir. Ancaq elmi yaradıcılıq onu ilk gənclik illərindən vuruğunu olduğu pədaqoji işdən ayıra bilməmişdir. Çoxcəhətli fəaliyyətində onun elmi-pədaqoji fəaliyyəti mühüm yer tutur. Sayalı xanım ali məktəbi qurtarandan yaradıcılıqla yanaşı, pədaqoji fəaliyyətini də davam etdirmiş, leksikologiya, üslubiyyat, nitq mədəniyyətinə, Azərbaycan dilinin qrammatikasından mühazirələr oxumuşdur. O, uzun illərdir ki, terminologiya və nitqin elmi üslubundan mühazirələr aparır, mənəvi varlığımızın ayrılmaz tərkib hissəsi olan dilimiz qorunması, saflığı sahəsində yorulmadan çalışır. Elmi fəaliyyəti ilə dilçiliyin tətbiqi sahəsini bir vəhdət halında götürən tədqiqatçı nəzəri əsərlərlə bərabər elmin müxtəlif sahələri ilə bağlı nəşr olunan 50-dən artıq terminoloji lüğətin redaktorudur. Dövrü mətbuatda Azərbaycan dilinin tətbiqi məsələləri, aparılan dil siyasəti, dilçiliyin əsas problemləri ilə bağlı məqalələri dərc olunur. Elmi yaradıcılığının mühüm bir qismini nəşr olunan əsərlərə resenziyalar, publisistika təşkil edir. Sayalı Sadıqova elmi fəaliyyətini tədris-pədaqoji işləməlliklə vəhdətlə davam etdirən, filoloji fikrin yeni nailiyyətlərini auditoriyalarda tələbələrə çatdıran əsl

müəllim, ziyalı və tədqiqatçıdır. O, Azərbaycan dilinin yalnız tədqiqatçısı deyil, həm də təbliğatçısıdır. Əsas ünsiyyət vasitəsi kimi ana dilinin bütün incəliklərini duymaq, sevdirmək - bu işi gələcək nəsillərə çatdırmaq... Onun alim-pədaqoji amalıdır. Başlıca məqsədi xalqına, elminə xidmət etməkdir.

S. Sadıqova elmi və ictimai-pədaqoji fəaliyyətini göz önünə gətirib arxada qalan işlərə baxanda şərəflə yaşamış mənəvi bir ömür görünür. Onlarca monoqrafiya və kitab, yüzlərcə məqalə, minlərcə tələbə ali təhsilli Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi - bu ömrün silinməz səhifələridir. Görkəmli alim təbiətə nikbin, xaraktercə tələbkər, sonsuz həyat sevincləri ilə yaşayan, elmi fəaliyyətdən əl çəkməyən, son dərəcə həssas, qayğıkeş bir insan, gənclərin yaxın dostu, məsləhətçisidir. O, həmçinin çox mehriban, qayğıkeş, xoşxasiyyət, ailəsinə qəlbən bağlı bir insandır. Yetirdiyi övladları onun şərəfli yolunu ləyaqətlə davam etdirir. Görkəmli alimin yüksək ixtisaslı kadrların yetişdirilməsində də böyük xidmətləri var. Onun rəhbərliyi ilə onlarla elmlər namizədi və doktorluq işləri müdafiə olunmuşdur. Elmi seminarlarda, müdafiələrdə gənc tədqiqatçılara göstərdiyi qayğı, verdiyi xeyirxah məsləhətlər onun müdrikliyindən irəli gəlir. Onları xatırladıqca, tələbələrindən bir çoxunun yanında, öz yolunu davam etdirən gördükçə, onlarla çiyin-çiyinə çalışdıqca ürəyi sevinc, şərəf, iftixar duyğuları ilə yaşayan, gənclik ehtirası, gənclik gücü ilə fəaliyyət göstərən Sayalı xanım bu gün də öz fəaliyyətini uğurla davam etdirir. Onun doğma dilimizə sözlə ifadə edilməyən, sərhədləri bilinməyən bu məhəbbətli gənc dilçilər üçün bir nümunədir. Xalqa olan məhəbbətin təntənəsini ifadə edən bu səmərəli elmi yaradıcılıqdan hələ neçə-neçə nəsillər bəhrələnməkdədir.

*Buludxan XSSLİLOV,
Azərbaycan Dövlət Pədaqoji Universitetinin
Müasir Azərbaycan dili kafedrasının müdiri
filologiya elmləri doktoru,
professor*